

El canvi de segle a la literatura de Mallorca*

PERE ROSSELLÓ BOVER

1. El final de la Renaixença

*Cierto que la literatura de los principios del siglo [XIX] fue una locura; pero no es menos cierto que la de su fin es una enfermedad.*¹ Amb aquestes paraules amaraes de pessimisme Miquel dels Sants Oliver avaluava la situació literària de Mallorca a la fi del segle a l'article *De la literatura mallorquina en 1889*, recollit al volum *Cosecha periodística* (1891). També els mots amb què Oliver un poc més tard, el 1894, acabava la sèrie d'escrits periodístics sobre *La literatura en Mallorca* mostrava igualment la seva manca d'esperança en el futur de les nostres lletres:

*Fuera de esto, parece ya extinguido el manantial que hasta ahora nos ofreció su apacible y limpio contingente. Los primeros campeones de este renaciminetto dejan caer la pluma de su mano fatigada; la muerte escoge entre ellos su presa siempre segura; poco a poco van desfilando y con ellos desaparece el resto del vago ideal que persiguieron y anhelaron. La última generación se lanza por opuestos derroteros, si acaso a conciencia sigue alguno. Nadie se apresta a rellenar el hueco que dejan en la desmantelada trinchera. Se rindió en 1890 un homenaje de gratitud a los redactores difuntos y al fundador viviente de La Palma para saludar en ella la aurora de ese florecimiento. Parece que fue la señal de despedida, y que cada uno se retiró a su hogar, silencioso y con el luto en su corazón. Entonces pudimos decir con entera veracidad: ha concluido nuestra ruta, el ciclo se ha cerrado.*²

Avui ens pot semblar exagerat el pessimisme d'Oliver, però a principis del darrer decenni del XIX hom tenia la sensació que la Renaixença havia arribat a la fi sense trobar successors per al proper segle. Efectivament, la commemoració del cinquantè aniversari de la revista *La Palma* l'any 1890 no havia servit per estimular les noves generacions. Dins la darrera dècada del segle els prohoms de la Renaixença havien entrat en un moment d'inactivitat a causa de la vellesa i alguns dels seus membres més destacats ja havien mort. Dos dels fundadors de la revista *La Palma*, Tomàs Aguiló i Antoni Montis, havien desaparegut el 1884 i l'altre, Josep M. Quadrado, patia una greu malaltia que aviat, el 1896, el duria a la mort. També el 1890 ens havia deixat Josep Tarongí. I, fins i tot, una jove promesa, el poeta Joan Guiraud, admirat per Miquel Costa i Llobera, havia desaparegut el 1887 a l'edat de tan sols vint-i-cinc anys. Encara, entre 1894 i 1907, moririen Josep Lluís Pons i Gallarza (1894), Marià Aguiló (1897), Jeroni Rosselló (1902), Mateu Obrador (1906), Pere d'Alcàntara Penya (1906), Gabriel Maura (1907), etc. En canvi, ningú no veia

* Ponència llegida en les Jornades "Mallorca entre els dos segles (1897-1905)", a la Fundació La Caixa de Palma el 8 de maig de 1998.

¹ Miquel S. OLIVER: *Cosecha periodística. (Artículos varios)*. Estudi preliminar de Damià Pons i Pons, Mallorca, 1990, 135. [Edició facsímil de la realitzada a Palma el 1891 a la Impremta d'Amengual i Muntaner].

² Miquel dels Sants OLIVER: *La literatura en Mallorca*. Edició a cura de Joan-Lluís Marfany, Barcelona, 1988, 200.

cap símptoma que anunciàs l'aparició de nous escriptors en català, capaços de rellevar la generació que s'extingia. Només dos joves lletraferits podien generar una mica d'esperança, però la seva obra a principis del darrer decenni del XIX encara no havia donat mostres de continuïtat: el 1885 Antoni M. Alcover havia publicat les seves *Contarelles* i Miquel Costa i Llobera havia tret a la llum el seu primer volum de *Poesies*. Naturalment, caldria afegir-hi Miquel dels Sants Oliver, que aleshores ja havia donat a conèixer dues novel·letes a la premsa mallorquina, *Margalida, paisatge mallorquí* (1888) i *Aventures d'un mallorquí* (1890), a més d'un bon nombre d'articles i de quadres de costums. Per tant, el 1894 gairebé hauria calgut tenir qualitats de profeta per pensar que la Renaixença tendria una continuació -i, a més, brillant - en el període precisament del canvi de segle.

A més, els motius de desencís i de preocupació també podien provenir per la desarticulació de les principals publicacions que la Renaixença havia creat: el 1874 plegava la *Revista Balear*; el 1885 ho feia *La Ignorancia*; el 1887, *Museo Balear*; i *La Roqueta*, el 1892, tornava eclipsar-se per segona vegada. La desarticulació de les publicacions literàries o culturals, ja fossin de caràcter popular o culte, semblava evident. A més, els poetes mallorquins del XIX tampoc no havien creat altres plataformes, que estimulassin i permetessin la incorporació de nous escriptors a la Renaixença. Els nostres romàntics, perfectament conscients de la unitat de la llengua catalana, no es preocuparen de bastir uns jocs florals d'àmbit local, sinó que es limitaren a participar - amb una assiduitat fins i tot desproporcionada - als de Barcelona. Tot, per tant, indicava la feblesa i el fracàs de la Renaixença mallorquina i n'era una prova el fet que en aquests anys la majoria dels nostres poetes romàntics ni tan sols hagués recollit en volum la seva obra. En resum, Miquel dels Sants Oliver tenia raons de pes per sentir-se pessimista respecte al futur.

Tanmateix, quan el 1903 Oliver publicava en forma de llibre *La literatura en Mallorca*, el seu desànim s'havia esvaït totalment. Aquests articles sobre la literatura mallorquina sortien tal com havien aparegut a la premsa i optava per afegir-hi un apèndix final, en el qual rectificava els seus mots anteriors:

*Parece, en efecto, que el ciclo que dábamos por cerrado..., no se ha cerrado -definitivamente, al menos-. Muy al contrario: desde entonces se ha observado como un despiertamiento o nuevo rebrote de algunos ingenios que aparecían cansados y la aparición de nuevas y ya salientes personalidades.*³

La sensació de devastació de quasi deu anys abans ara s'havia esvaït, perquè, paulatinamente, en la sombra de los colegios y en los claustros universitarios, se preparaba una nueva generación, con sus vagidos y tanteos inconsistentes al principio, después más vigorosos y acentuados.⁴ De fet, l'apèndix de *La literatura en Mallorca* dona compte de la represa catalana de Miquel Costa i Llobera - que el 1897 havia tret el volum de poesia narrativa *De l'agre de la terra* i el mateix 1903, *Tradicions i fantasies* - i de Joan Alcover - que des de 1899 havia tornat al conreu de la poesia catalana, tot i que encara no n'hagués publicat cap volum. Juntament amb ells, el 1896 havia aparegut l'*Aplec de rondalles* mallorquines, de mossèn Antoni M. Alcover. Miquel dels Sants Oliver també ens informa dels nous escriptors sorgits durant aquests anys: Pere Orlandis (mort el 1897), Bartomeu Amengual, Gabriel Alomar, Rafel Ballester, Fèlix Escales, Jaume Pomar, Joan Torrendell, Joan Aguiló, Llorenç Riber, Bernat Batlle, Joan Rosselló de Son Fortesa, Maria Antònia Salvà, Emília Sureda, Miquel Sarmiento, etc. Per aquest motiu, la conclusió a què Oliver arriba al final de *La literatura en Mallorca*, com a conseqüència precisament del que ha exposat en l'apèndix assenyalat, és d'una absoluta confiança en el futur: la Renaixença no sols no s'ha estroncat, sinó que ha trobat uns continuadors capaços de modernitzar-la. Però

³ Miquel dels Sants OLIVER: *La literatura en Mallorca*, 201.

⁴ Miquel dels Sants OLIVER: *La literatura en Mallorca*, 201-202.

l'aparició de nous escriptors no és l'únic motiu de tranquil·litat per a Oliver. Encara que diagnostica algunes de les dificultats existents, com el divorci entre els escriptors i el públic lector, Miquel dels Sants Oliver adverteix l'avanç produït en l'acceptació de la llengua catalana com a instrument de creació literària i en l'adopció d'un model de llengua equidistant entre el català col·loquial dels costumistes i el català arcaic de part de la poesia romàntica:

*[...] las letras mallorquinas en los últimos años se han remozado y modernizado bastante, hasta contrastar con su primitivo tinte anticuado, contemplativo y quietista. Si entonces estuvieron, en algún modo, divorciadas de la masa general por cierto horror a la novedad contemporánea, hoy no lo están menos y por todo lo contrario: el misonéismo reside actualmente en el público. Nótese como un desequilibrio o pugna de ideales entre las inteligencias activas y el país, si bien parece asegurada una conquista definitiva: la admisión de la lengua patria como instrumento esencialmente poético y artístico y la formación de un tipo literario de este idioma, flexible, equidistante de las formas bajas y plebeyas y de las afectaciones arcaicas.*⁵

A més, s'havien produït alguns esdeveniments indicatius d'un canvi que anava més enllà de la literatura. Ell mateix n'havia protagonitzat un, quan el 1897 havia utilitzat el català a l'Ajuntament de Palma amb motiu de la proclamació de Marian Aguiló com a fill il·lustre de la ciutat, la qual cosa suposava un gran avanç en el reconeixement de l'ús de la nostra llengua en els actes públics. La introducció d'un pla d'estudis regionalista al Seminari (1898), de mans del nou bisbe Pere Joan Campins, i el projecte de formació d'un gran diccionari de la llengua catalana (1900), al capdavant del qual se situava mossèn Alcover, eren avanços importants en la normalització del català. La publicació costumista *La Roqueta* des de 1898 tornava a aparèixer. A més, la vida musical i artística s'havia revitalitzat força durant aquests anys amb esdeveniments com la creació del Saló Bethoven (1898). El 1902 havia començat l'enderrocament de les murades de Palma, un projecte que els anys anteriors s'havia convertit en el símbol de l'aspiració de Palma a la modernitat. La inauguració el 1903 del Gran Hotel de Palma devia ésser un altre motiu d'esperança per a Oliver i per als que pensaven com ell, ja que aquest edifici era una passa decisiva per a l'inici de la indústria turística que tant havia reivindicat.

2. El Regeneracionisme modernista

L'apèndix de *La literatura en Mallorca* encara ens revela una altra dada d'interès: d'entre els noms dels nous autors incorporats a les nostres lletres Oliver esmenta quatre escriptors que han destacat per la seva labor a la premsa catalana i mallorquina. Es tracta de Bartomeu Amengual, Gabriel Alomar, Rafel Ballester i Fèlix Escalas. A aquests cal afegir Joan Torrendell, a més d'Antoni Noguera, crític musical de *La Almudaina* i animador del moviment orfeonístic, i del pintor Antoni Gelabert. Tots aquests intel·lectuals es cohesionaren entorn del periòdic *La Almudaina*, que des de 1887 era dirigit per Miquel dels Sants Oliver.⁶ Des d'aquest diari Oliver, que es convertí en l'ideòleg del grup, va defensar la modernització social de Mallorca, va combatre el provincianisme, va demanar l'autonomia i va divulgar els corrents artístics considerats moderns en aquell moment, com era el cas del Naturalisme. Joan Torrendell va atacar el caciquisme i la corrupció en dues obres de teatre

⁵ Miquel dels Sants OLIVER: *La literatura en Mallorca*, 232.

⁶ Damià Pons i Pons: *El diari 'La Almudaina' en l'època de Miquel S. Oliver*, Binissalem, 1998.
Damià PONS i PONS: *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905). El grup regeneracionista de l'Almudaina*, Palma, 1998.

social: *Els encarrilats* (1901) i *Els dos esperits* (1902).⁷ Fèlix Escalas publicà diverses proses esteticistes dins l'estètica de l'època. I Gabriel Alomar, tot seguint les idees de Carlyle, va defensar la funció de l'artista com a guia de la societat i llançà dures crítiques al sistema polític espanyol.

Sens dubte, la formació d'un nucli modernista, amb un pensament essencialment regeneracionista, també era un dels motius principals que el 1903 havien fet que Oliver canviàs d'opinió respecte del futur de les lletres mallorquines. En realitat, es tractava d'un grup heterogeni, que sobretot coincidia en l'ideal de modernitzar la nostra societat, tot obrint-la a les influències de fora. Aquests escriptors, i més concretament Oliver, varen difondre un missatge modernitzador i una ideologia nacionalista a través d'un gran nombre de textos teòrics (articles periodístics, conferències, llibres, etc.), en els quals defensaven l'autonomia de Mallorca i el reconeixement de la realitat plurinacional de l'Estat Espanyol. A més, s'esforçaren per tal d'estendre aquest ideari a altres sectors socials (com la burgesia, l'única classe que podia oposar-se al caciquisme instaurat al món agrari) i polítics (com els republicans). Igualment, però, varen atacar durament la introducció de les modes espanyolitzants, com els toros o el cant flamenc, que aleshores s'introduïen amb força a les nostres terres. A més, proposaren la reactivació de l'economia mallorquina, amb el foment de noves indústries, com el turisme.

També, aquest grup va crear diverses publicacions periòdiques, molt dins les línies estètiques del Modernisme. Als únics quatre números de la revista *Nova Palma* (1898), inspirada en la publicació barcelonina *Catalònia*, varen aparèixer textos literaris i articles sobre política i nacionalisme. *Nova Palma*, que era dirigida per Joan Torrendell, va comptar amb col·laboracions de Joan Maragall, Miguel de Unamuno i Francesc Pi i Margall, entre d'altres. També, com hem dit, reconvertiren la publicació costumista *La Roqueta*, la qual cosa els permetria arribar a altres sectors socials, com la menestralia i les classes populars. A *La Roqueta* aplicaren l'estètica fi de segle i hi publicaren textos d'un clar contingut ideològic, en els quals defensaven un programa de regeneració i de modernització social. En altres publicacions -com *Figaro* (1900), *La Veu de Mallorca* (1900) i *La Ciudad* (1905)-, també hi podem trobar la influència del grup.

És cert que a Mallorca no s'havia produït un enfrontament directe amb els representants de la Renaixença. Però els modernistes aviat havien començat no sols a substituir-los, sinó també a superar les seves limitacions. Així, en els articles *Visita à n'es cementeri* i *De la literatura mallorquina en 1889*⁸ Oliver criticava durament la revista *Museo Balear* per manca de vitalitat i d'interès per l'actualitat, per excés d'historicisme, per ignorar el Naturalisme i, en general, per no saber-se fer ressò de cap tendència nova. Unes crítiques que, més ampliades i millor precisades, encara trobarem a la seva "novel·la" *La Ciudad de Mallorques* (1906). Però Oliver sobretot es queixava de la manca de consciència nacional que advertia en el nostre món cultural, del sucursalisme i de la mentalitat centralista dominants en la vida pública de l'illa:

Casi toda la actividad intelectual de Mallorca se consume en las luchas de la política al uso, o en el bufete del abogado, que más que profesiones ligadas parecen inseparables. A muchos talentos dignos de no tener su criterio enajenado a esta política casera, los vemos convertidos en otros tantos girasoles vueltos constantemente de cara a los rayos del favor central, del que todo lo aguardan. Devóranse con sin igual avidéz periódicos y discursos,

⁷ Damià PONS I PONS: "Joan Torrendell, entre el Modernisme vitalista i el regeneracionisme d'esquerres", Pròleg a Joan Torrendell: *Els encarrilats*, Barcelona, 1998, 5-78.

⁸ "Visita à n'es cementeri", *La Roqueta*, 3 novembre 1889.
"La literatura mallorquina en 1889", *Cosecha periodística*, 1-17.

*chascarrillos y ocurrencias de personajes agrandados por los espejismos de la distancia y por las amplificaciones de la prensa de partido, inmensa lente puesta sobre la pequeñez del infusorio. De esta admiración sin límites se origina un vicio funesto y casi inconsciente [sic]: el menosprecio de la vida local y la tendencia de estos talentos débiles a volar hacia el centro como leves partículas de acero atraídas por la punta imantada.*⁹

S'havia produït un canvi important respecte de la Renaixença, que s'embadalia en la contemplació d'un passat irrecuperable. Ara l'interès per la llengua, per la cultura i pel país ja no eren fruit d'uns somnis idealistes i sense futur: l'avanç cap a la recuperació de la llengua i de la tradició cultural autòctones precisament representaven l'única via possible de modernització de la societat mallorquina. En canvi, el centralisme, tantes vegades defensat en nom d'un progrés i d'un cosmopolitisme falsos, no havia portat més que a la crisi i al caos. La desfeta del 98 en fou la prova fefaent. El centralisme, a més, era considerat la causa de l'esterilització de talents que en l'àmbit regional podrien donar els seus fruits:

*Hay hombres que no sirven para la lucha; hombres de mérito que no encuentran jamás el primer peldaño para encaramarse, y que, irradiando su luz sobre la comarca en que ahora vegetan tristemente, podrían fertilizarla y embellecerla en todos los sentidos, si muchas veces no se creyesen desterrados en su propia casa y bajo su propio techo.*¹⁰

No podem entrar en l'anàlisi detallada del pensament de Miquel dels Sants Oliver ni en el dels altres membres del col·lectiu modernista. Només direm que, a finals de 1890 i des de les pàgines de La Almudaina, el grup -que s'autonomenava els *insensatos*- comença la Campanya per Mallorca, consistent en una sèrie d'articles periodístics encaminats a provocar un canvi de mentalitat i d'actuacions en la vida dels mallorquins. A l'article *La política mallorquina*, amb el qual Miquel dels Sants Oliver col·labora en la Campanya, davant el centralisme que l'estat ha imposat des del segle XVIII i que ha ignorat sistemàticament la nostra terra, reivindica el regionalisme com a forma política que hauria d'adoptar Mallorca per tal de poder avançar i modernitzar-se:

*Pero también es cierto que la organización política de los partidos en la isla es tan defectuosa, que tienen su raíz y su tronco en la Corte, en vez de brotar del propio suelo, que somos esclavos de las influencias centrales en vez de ponderar en ellas como las otras comarcas, que en nuestra rotación sólo obra la fuerza centrífuga, en fin, que nadie conocería en nosotros a los descendientes de aquellos que hace 170 años tenían un régimen político autónomo, una constitución propia, unos privilegios siempre defendidos y una vida regional perfecta.*¹¹

Aquest ideari regeneracionista no tan sols pretendrà canviar la vida política mallorquina, sinó que voldrà abastar totes les activitats i tots els terrenys. La voluntat d'arribar als sectors més diversos de la població explica la participació d'Oliver i d'Alomar en la premsa costumista, de caràcter humorístic i popular. De fet, aquest objectiu els conduirà a utilitzar la literatura com a vehicle per difondre les seves idees entre el públic majoritari. Així, l'any 1890 Miquel dels Sants Oliver, sota el pseudònim de Clavell de Moro, publica a La Roqueta una novel·la breu titulada *Aventures d'un mallorquí*, en la qual sobretot critica el nostre immobilisme en contrast amb la voluntat de progrés que el 1888 Barcelona ha demostrat amb la celebració de l'Exposició Universal. El tema, que ja havia estat motiu d'un

9 "La literatura mallorquina en 1889", *Cosecha periodística*, 6.

10 "La literatura mallorquina en 1889", *Cosecha periodística*, 6-7.

11 "La literatura mallorquina en 1889", *Cosecha periodística*, 189.

article aparegut a *La Roqueta*,¹² ara adopta la forma del relat de les "aventures" d'un mallorquí, el senyor Mandilego, que viatja a Barcelona per veure l'Exposició Universal. Aquesta ciutat és presentada com *la terra de la llum i de la civilització*,¹³ de la qual els mallorquins haurien de prendre exemple. El senyor Mandilego, en canvi, és el símbol de la superficialitat i de l'immobilisme dels illencs, que en la seva indolència secular són incapaços de comprendre la necessitat de modernitzar-se. El senyor Mandilego és, en resum, el representant d'una menestralia que no ha sabut convertir-se en burgesia i assumir el paper de classe dirigent del país, ésser dinàmica i generar progrés. Al final, quan retorna a Palma, amb un evident simbolisme, li cau la maleta al mar i perd tot el que havia comprat a Barcelona. Oliver, amb aquestes *Aventures d'un mallorquí*, vol posar en relleu el desapropiament de l'exemple de Catalunya pels mallorquins, tal com explica cap al final:

Amb lo seu orgull i amb la seua peresa, no li despertà l'exposició de Barcelona enveja patriòtica de cap classe. No va ésser per ell -ni casi per cap mallorquí- una lliçó i un estímulo. Aquell espectacle d'una ciutat que progressa, que ha romput les seues murades, que s'eixampla en carrers hermosíssims i que s'adorna amb totes les meravelles de l'art i de la indústria d'avui en dia, no serví perquè duguessen a Mallorca un esperit de protesta contra lo raquític i lo insignificant de tot lo nostro...

Tornaren aquí i s'estigueren tan tranquils, com aquell que ha anat a veure unes vistes fetes per homos inferiors amb l'exclusiu objecte de divertir-lo a ell, raça pererosa i privilegiada.

*I així quedàrem tots de conformats amb totes les nostres rutines.*¹⁴

A partir de 1898 el militarisme espanyol i la desastrosa política colonial varen ésser objecte de dures crítiques per part dels nostres escriptors. En aquest sentit, hem de parlar de tres articles molt representatius de Gabriel Alomar. A *Un aspecto del regionalismo*, publicat a *Nova Palma* l'escriptor modernista atacava el paper centralitzador de l'exèrcit i l'amenaça de les llibertats polítiques que podia representar una dictadura militar; però, sobretot, hi blasmava els efectes perjudicials, socials i personals, que per als mallorquins suposava que els nostres soldats haguessin de complir el servei militar fora de l'illa:

Por lo demás, yo me resisto a creer que el suelo de una región pueda ser mejor defendido por los forasteros que por los hijos del país; y me permito dudar de la eficacia de esa ilustración adquirida en el roce de los cuarteles, en la continua y afectada anulación de la propia personalidad, en esa especie de aprendizaje de la esclavitud, en esa aceptación silenciosa del dominio, que es, para muchos espíritus, el ideal del ciudadano y para mí la fuente del estacionamiento y de la rutina, cuando no del retroceso.

Y no hay que olvidar que para un mallorquín ha de ser mucho más dolorosa esa obligada estancia en tierra extraña, en continuo temor de que la propia lengua le sirva de motivo para la reprensión o el castigo acostumbrados. Yo no me resigno tampoco a convencerme de la licitud de esa ilustración impuesta a mano armada, y aprendida entre voz de mando y toque de corneta, en el campo de ejercicios, allá, a un sin fin de leguas de la patria

¹² "Porvenir des Born", *La Roqueta*, 28 desembre 1889.

¹³ Miquel S. OLIVER: *La Ciutat de Mallorca. Aventures d'un mallorquí*, Palma de Mallorca, 1981, 115.

¹⁴ Miquel S. OLIVER: *La Ciutat de Mallorca. Aventures d'un mallorquí*, Palma de Mallorca, 1981, 155-156.

*donde ha quedado el pensamiento en prenda y de donde llegan, trabajosamente y a largos intervalos, las humildes cartas de la familia i del amor...*¹⁵

En un text titulat *En Juan quant va arribà...*, publicat a *La Roqueta*, sota la forma d'un article costumista però molt proper al conte, Gabriel Alomar ens presenta una història que pretén denunciar la degradació a què el militarisme espanyol condemna el jovent mallorquí. El subtítol *D'altre temps* és clarament irònic, sobretot si tenim en compte que apareix publicat l'octubre de 1898. El text narra el retorn al poble d'un jove que, després d'haver complert el servei militar, ha esdevingut un individu castellanitzat, incapaç d'adaptar-se a la vida normal del poble, absolutament improductiu i inútil per a la societat. En opinió de Damià Pons, aquest article possiblement hauria inspirat a Santiago Rusiñol l'argument de l'obra teatral *L'hèroe* (1903), amb la qual conté nombroses coincidències.

I, com a tercer exemple d'aquesta *literatura del desastre*, hem d'esmentar un altre article d'Alomar aparegut a la revista *Catalònia* de Barcelona, *Els dos esperits*, en el qual l'autor es fa ressò de la crisi colonial i denuncia que la data de caducitat del projecte polític espanyol ja ha vençut:

[*L'Estat tradicional de S. M. Catòlica ha complert tota la seva tasca secular. Reconeguem d'una vegada la seva vellesa caduca.*]

*Li tocà el descobriment i la colonització de tot un món, i aquesta és l'hora en què no s'ha adonat encara de lo que són colònies, fins al punt d'intentar fer-ne de noves sense l'element indispensable per a tal empresa, és a dir, sense colons. Agotades ses fonts de riquesa, gira els ulls al caudal venerat de ses tradicions mortes, vol dur al mercat, com a darrera joia venal, tot un passat de vida guerrera i violentadora, i no sospita que les races també envelleixen tant com passa el temps, i les forces van agotant-se en la falta absoluta d'acció i d'exercici.*¹⁶

Quasi deu anys després de la crisi del 98, Miquel dels Sants Oliver publicava el 1907 a *La Almudaina* una sèrie d'articles titulada *La literatura del desastre*, en els quals pretenia donar compte de la literatura generada en castellà per la crisi colonial. És a dir, el que els manuals de literatura espanyola denominen com la *Generación del 98*. En aquests articles Oliver reconeix el paper fonamental que varen tenir les idees d'Almirall en el debat del *problema espanyol* i en el naixement del catalanisme polític. Almirall -escriu Miquel dels Sants Oliver- *no encuentra en la vida política de España más que un régimen jurídico, liberal y moderno en la apariencia y un régimen de hecho por completo arbitrario y de tiranía.*¹⁷ Oliver, com Alomar i els altres companys de *La Almudaina*, s'inscriví en aquesta línia d'un catalanisme progressista i regeneracionista que prenia com a model *Lo Catalanisme* (1886), de Valentí Almirall.

3. L'assimilació del Regeneracionisme

Tanmateix, el regeneracionisme arriba a impregnar el pensament de la majoria dels escriptors de l'època, fins i tot d'alguns força allunyats del l'òrbita de *Lo Catalanisme*, de Valentí Almirall, i que, en canvi, s'inspiraven en un regionalisme conservador i catòlic dins la línia de *La Tradició Catalana*, del bisbe Josep Torras i Bages. El regionalisme esdevé el

¹⁵ "Un aspecto del regionalismo", Veure Jaume POMAR: *L'aventura de 'Nova Palma'*, Palma de Mallorca, 1976, 88-89.

¹⁶ Gabriel ALOMAR: "Els dos esperits", *Sobre liberalisme i nacionalisme*, Palma, 1988, 41.

¹⁷ Miquel dels Sants OLIVER: *La literatura del desastre*, Barcelona, 1974, 85-86.

camí a seguir per a la regeneració de tot l'Estat, la solució a la crisi del moment, per la qual cosa es converteix en un concepte inseparable del de regeneracionisme.

N'és un exemple l'escriptor menorquí Àngel Ruiz i Pablo, que el 1898 llegeix al Círculo Catòlic de Ciutadella una *Conversa familiar sobre el regionalisme*. En aquest discurs reacciona contra el centralisme i contra el caciquisme que dominaven la política espanyola de l'època, d'acord amb la situació general de protesta *contra s'Estat, és a dir, contra s'organització, tota sencera, de s'administració, i, fins i tot contra sa Constitució espanyola*.¹⁸ Ruiz i Pablo hi defensa un regionalisme d'inspiració catòlica, clarament basat en *La Tradició Catalana*. L'escriptor menorquí creu que el responsable del centralisme i de la ineficàcia de l'Estat és el liberalisme, però fa extensiva la seva crítica a tot el sistema de partits polítics. D'entre tots els mals de l'època, subratlla el caciquisme, que per a ell és la causa principal de la corrupció i de la injustícia dominants. Ruiz i Pablo, des del punt de vista d'un catolicisme gairebé integrista, demana una regeneració de la vida política, que ara està *en mans des més llests en ves [sic] d'estar-hi en ses des més honrats*.¹⁹

L'ideari regeneracionista també és present als textos teòrics de Joan Rosselló de Son Fortesa, reunits al volum *Ruralisme* (1908). Rosselló també defensa els conceptes de progrés, certament molt idealitzat, i de modernitat. Com tants d'altres intel·lectuals catalans de la fi de segle, rebutja les càrregues estatals i burocràtiques que l'Estat imposa, critica el colonialisme espanyol -com s'observa al relat *En Caragol*- i l'imperialisme dels Estats Units amb els països sud-americans. Joan Rosselló havia llegit els autors anarquistes (Kropotkin, Reclus...), però creia que la transformació social no podia venir a través de la revolució, sinó mitjançant la imposició de la moralitat i dels bons costums. Aquests, juntament amb l'educació, ens durien a una societat sense conflictes de classe. Critica sobretot l'abandonament del camp pels senyors i l'interès d'aquests per obtenir uns guanys immediats sense pensar en el futur. A *Influència de la Poesia* (1905) defensa la funció messiànica del poeta, que ha de desvetllar la raça i la personalitat del poble. Ara bé, el seu ideari progressista troba un greu obstacle en aplicar-hi les tesis deterministes. Tot seguint Taine, l'escriptor d'Alaró explica el tarannà dels mallorquins per la influència del medi (el clima, els components racials, l'herència, etc.), la qual cosa li fa negar tota possibilitat de transformació. El pessimisme és evident, perquè el progrés que tant anhela és en certa manera impossible: els mallorquins som un poble típicament mediterrani i, per tant, pererós. El mite del Nord, l'ideal dels pobles treballadors, planificadors, ordenats, constants, etc. és representat per Catalunya. Ara bé, conscient de la catalanitat originària dels mallorquins, de la qual pensa que només n'ha restat intacta la llengua, Joan Rosselló afirma que *urgeix recobrar l'esprit i l'acció industrial i comercial dels nostres progenitors, imitant el bell exemple que [e]ns donen actualment els catalans*.²⁰

Les idees regionalistes i regeneracionistes acaben impregnant el pensament de la majoria dels escriptors mallorquins, fins i tot dels propers al maurisme, com Joan Alcover, o més o menys vinculats a l'Església. El poeta de *Cap al tard* i *Poemes bíblics*, el 1899 ja defensa el rejuveniment de la nostra societat, que *ha menester sang nova, fe, calor, entusiasme i agosamentament juvenívol*.²¹ Per a ell, *Sols els pobles que tenen viva i desperta la consciència i senten el vibrar de l'ànima pròpia i estan gelosos de tot allò que defineix i afirma la seva personalitat i no volen destenyir-la, ni esborrar-la, ni deformar-la, sols aquests van endavant i creixen*.²² L'any 1903 Joan Alcover, que fins aleshores encara havia publicat tots els seus llibres de poemes en castellà, feia una defensa abrivada de l'escriptura

18 Àngel RUIZ I PABLO: *Obres completes*, Menorca, 1981, 140.

19 Àngel RUIZ I PABLO: *Obres completes*, Menorca, 150.

20 Joan ROSSELLÓ: "Les industries rurals a Mallorca, *Ruralisme*, Barcelona, 1908, 89.

21 Joan PONS I MARQUÈS: *Ideari de Joan Alcover*, Palma de Mallorca, 1976, 111-112.

22 Joan PONS I MARQUÈS: *Ideari de Joan Alcover*, 26.

en la llengua materna: *el qui a Mallorca escriu en castellà propendeix a les generalitats incolores; en el vehicle de la llengua s'allunya del seu centre, i amb la distància s'esmortueixen i s'apaguen notes i detalls i menudències precioses qui són la vida de l'art. Allà en el fons de l'obra del poeta s'ha de besllumar el seu país, encara que no en parli. El país canta per boca del poeta.*²³

Podríem multiplicar els exemples, però sens dubte el més il·lustratiu és la presència d'elements propis del Modernisme regeneracionista en alguns dels poemes classicistes d'*Horacianes*, de Costa i Llobera. És el cas de *L'hèroe*, una composició de 1906 en la qual Costa es fa ressò de les teories voluntaristes adoptades pel Modernisme. L'heroi de Costa i Llobera es correspon a l'intel·lectual messiànic, al poeta-guia de la societat de Carlyle, a l'*amic del poble* d'Ibsen i, en certa manera, al superhome de Nietzsche: és aquell que, guiat per un ideal, no s'atura davant l'adversitat ni l'oposició de la massa, i, amb el sacrifici personal, porta el seu poble a la pau i a la perfecció:

*Ell de son poble concentra l'ànima.
Tranquil, hi atura les bregues díscles;
lluïtador, hi remou les tormentes
com fa el mestral sobre la mar voluble.
L'impuls que ell dóna produeix l'ímpetu
que enfora guia la gent i l'època,
i damunt la corrent que se'n forma,
ell passa al trot de triunfal quadriga...*

Fins i tot en un poema programàtic com *Als joves*, que refusa alguns aspectes del Modernisme, sobretot els decadentistes, Costa ataca les modes centralistes i espanyolitzants -com les curses de braus o les cançons flamenques- que estan despersonalitzant la nostra cultura:

*Enfora, oh joves, d'aqueix centre exòtic
a on la lluita bàrbara,
jugant la vida i mort d'homes i bèsties,
se'n fa festa sacrílega.
Amb tuf de sang, carnatge i vil cridòria
la multitud embriaga-s'hi
tumultuosa, contagiant-se amb febres
de decadència pútrida..
Enfora, enfora del variat prosceni
la mímica faràndula
que sols ja furga pels femers, cercant-hi
la riallada estúpida.
Llavis i orelles que va ungir l'aroma
de les cançons indígenes,
no us profaneu amb cançoneig imbècil,
rebuig de lletra i música!*

Com ha escrit Damià Pons, *Les idees expressades per Costa Als Joves remetien al pensament regeneracionista i nacionalista de l'època en els aspectes que fan referència a les qüestions identitàries. El punt de partida havia estat Almirall. Miquel S. Oliver, en els seus articles de 'La Almudaina', i també els altres regeneracionistes mallorquins, insistiren en la presentació dels caràcters català i castellà com a contraposats, en els tocs d'atenció sobre els*

*perills de perdre la personalitat cultural i nacional pròpia, en les crides a la necessitat de l'autoestima col·lectiva.*²⁴ És evident que, per diversos factors, al canvi de segle s'havia creat un clima molt favorable a la *regionalització* o *nacionalització* del país, en el qual convergien intel·lectuals ideològicament diferents, els quals compartien els ideals de la restauració i de la modernització de la llengua i de la cultura catalanes. Però, en canvi, els separaven aspectes polítics, religiosos i, també, estètics.

4. Assimilació de l'estètica modernista

Els autors del canvi de segle també varen fer una important aportació a la renovació estètica de la nostra literatura. L'assimilació dels corrents poètics postromàntics del XIX (el simbolisme, el parnassianisme, el decadentisme, el preraphaelisme, etc.) i dels seus principals autors (Baudelaire, Leconte de Lisle, Hérédia, Carducci, etc.) es palesa tant en l'obra de Miquel dels Sants Oliver i de Gabriel Alomar, com en la de Miquel Costa i Llobera o de Joan Alcover, sens dubte els quatre escriptors més importants del període.

Als inicis del segon decenni del segle XX Oliver i Alomar arplegaren les seves poesies d'èpoques anteriors en dos volums: *Poesies* (1910), de Miquel dels Sants Oliver, i *La columna de foc* (1911), de Gabriel Alomar. En ambdues obres reuniren peces característiques dels principals corrents estètics de la fi de segle, en les quals es palesa la influència dels poetes més importants de la segona meitat del XIX i de principis del XX. A *Poesies* -on cal afegir el ressò de Rubén Darío-, també hi apareixen poemes que tracten encara els temes romàntics, com el retrat de personatges històrics o la pervivència del passat a través de les restes arqueològiques i monumentals. A *La columna de foc* l'ornamentació modernista (flors, cabelleres, jardins, etc.) és força evident, però sobretot hi destaca el formalisme classicitzant provinent de Carducci, que adopta una actitud pagana i revolucionària.

També en Costa i Llobera i Joan Alcover s'havia produït l'assimilació dels corrents poètics europeus, la qual cosa suposava una passa important per a la modernització de la poesia mallorquina. Miquel Costa i Llobera, a diferència d'Alomar, no podia acceptar la dosi de paganisme que traspuaven les poesies de Leconte de Lisle o de Carducci, del classicisme dels quals oferia una versió filtrada pel cristianisme. Per aquest motiu, és evident que, des d'un punt de vista purament estètic, la distància que separa Costa d'Alomar és poca; però, des d'un punt de vista ideològic, és, en canvi, immensa. La reivindicació de la sinceritat i dels elements humans i la reelaboració de temes procedents de la poesia popular podien aproximar Joan Alcover a l'estètica modernista. Però la demanda de claredat i el refús d'un formalisme més o menys buit de contingut havien d'allunyar-lo del decadentisme i d'altres corrents modernistes. Tanmateix, a la llarga les diferències acabaran per pesar més que els paral·lelismes i a partir de 1906 portaran a un canvi d'orientació significatiu en les nostres lletres.

L'aportació dels autors del canvi de segle a la prosa és menor que a la poesia, però, atesa la manca de narradors durant la Renaixença, té un valor molt considerable. Així, Miquel dels Sants Oliver elabora una narrativa que no es pot separar dels seus interessos ideològics. *L'Hostal de la Bolla* (1898-99) enllaça amb la revifalla del costumisme, que té lloc durant el Modernisme i que es caracteritza per una visió poètica i elegíaca de la realitat. A través d'uns personatges que encara tenen molt en comú amb els tipus costumistes, hi reflecteix alguns dels temes del moment: el funcionari castellà recaptador d'impostos, els artistes incompresos, l'anarquista, etc. *La Ciutat de Mallorca* (1906) ofereix un gran interès com a text programàtic de l'estètica modernista. Aquí, més que l'acció o el caràcter

24

26.

Damià PONS I PONS: "Al joves: un poema programàtic". *Lluc*, 799-800, juliol-octubre 1997, 25-

dels personatges, interessa el debat ideològic. Oliver presenta dos personatges contraposats: Lluís Vidal, que representa l'ideari modernista de l'autor, i Pere-Joan Tries, les opinions del qual són les típiques de l'historicisme romàntic. A partir dels llocs que visiten (el Gran Hotel, els carrers antics de la ciutat, el barri petit burgès del Terreno, el castell de Bendinat, el Teatre Principal, etc.) sorgeix el debat entre un i altre. El regeneracionisme s'hi fa explícit, juntament amb la defensa d'un art que descobreixi el misteri ocult en la realitat, en front de l'historicisme i de l'art còpia conreat per l'academicisme del XIX. Tanmateix, és a *Flors del silenci* (1907) on la narrativa de Miquel dels Sants Oliver enllaça més plenament amb els corrents decadentistes i preraphaelites estesos amb el Modernisme.

També en el terreny de la prosa hem de recordar que Gabriel Alomar recull el 1904 un conjunt de proses descriptives sota el títol d'*Un poble que es mor. Tot passant*, algunes de les quals havien aparegut a *La Roqueta* el 1900. Però el més destacable en el terreny de la prosa és l'aparició d'una narrativa dins la línia d'un ruralisme tràgic. Es tracta d'un corrent que aleshores creuen Victor Català, Prudenci Bertrana, Raimon Casellas i altres escriptors modernistes catalans, consistent en la narració de tragèdies plenes de violència i de dramatisme, ambientades en una ruralia gens idealitzada, amb personatges primitius i passionals, que s'expressa amb un llenguatge vigorós i molt expressiu. El narrador que obre aquest corrent és Joan Rosselló de Son Forteza, que cap al 1899, per influència del seu amic Miquel Costa, havia començat a col·laborar amb proses a *La Roqueta* i a altres publicacions periòdiques. El 1903 traurà a la llum un volum de proses diverses, *Manyoc de fruita mallorquina*, al qual seguiran la novel·la *En Rupit* (1905) i, finalment, *Tardanies* (1912-14). La lectura dels autors russos (Turgenev, Txèkhov...) i dels naturalistes francesos (Daudet, Maupassant...), als quals va traduir, impregna la seva narrativa, que es debat entre la descripció realista i tràgica del món rural i la idealització classicitzant. Després d'ell, Salvador Galmés, que es proclama l'hereu directe de Joan Rosselló de Son Forteza, excel·lirà en aquest corrent de ruralisme tràgic. Galmés és premiat als Jocs Florals de Barcelona el 1908 amb *Negrures*. Però l'obra de Galmés ja es mourà en un altre context, el noucentista, absolutament advers a aquest tipus de relat.

5. De les conferències de l'Ateneu Barcelonès (1904) a la reacció classicista (1906)

Els autors mallorquins del canvi de segle, tal com havien fet els seus predecessors romàntics, varen continuar participant en els Jocs Florals de Barcelona i hi varen obtenir els guardons més importants. L'any 1904, sota la presidència de Joan Maragall, l'Ateneu Barcelonès organitzà un cicle de conferències impartides per autors mallorquins. El fet era una mostra de reconeixement de la labor que Mallorca estava fent en les lletres i la cultura catalanes. Hi col·laboraren Miquel Costa i Llobera amb la conferència titulada *La forma poètica*, Joan Alcover amb *Humanització de l'Art*, Miquel dels Sants Oliver amb *Extensió i evolució del catalanisme*, Mateu Obrador amb *La nostra arqueologia literària*, Gabriel Alomar amb *El futurisme* i Joan Torrendell amb *La política catalanesca*. Però la realització d'aquest cicle sobretot va servir per confirmar, de cara a l'illa, la vàlua dels seus intel·lectuals i, de cara a Catalunya, per refermar una concepció unitària de la llengua i la cultura catalanes. Els textos de Costa, Alcover, Oliver i Alomar constitueixen algunes de les aportacions teòriques més importants d'aquests autors. No ens entremetrem amb ells, perquè cada un podria ésser objecte de moltes hores de comentari. Només subratllarem que Costa, Alcover i, en menor mesura, Alomar parlen de qüestions estètiques. Els seus discursos són un assaig de posicionament personal davant de la literatura en un moment en què es donen corrents artístics fins i tot oposats. En aquest sentit, *El futurisme* de Gabriel Alomar intenta resoldre algunes de les qüestions principals dels debats teòrics de la fi de segle, tot assajant-ne una síntesi hegeliana: el debat entre l'esperit de progrés i l'acceptació de la tradició, entre les teories positivistes i la lluita de l'home amb la natura per tal de dominar-la, entre el determinisme i el voluntarisme, entre l'individualisme messiànic i l'esperit col·lectiu, entre

el romanticisme i el classicisme, etc. En realitat, el futurisme alomarià condensa l'autèntic esperit progressista del Modernisme, que políticament es traduiria en un catalanisme liberal i federalista; però que, estèticament, ja obre la porta a l'arbitrarisme i al classicisme noucentistes. En altres escrits posteriors Alomar defensarà l'esperit urbà per sobre del ruralisme encara dominant en les nostres lletres²⁵ i posarà les bases d'una concepció dels gèneres literaris en la qual la poesia ocupa el punt més elevat. Tot i les dissidències polítiques amb els noucentistes, les coincidències estètiques no poden ésser més representatives.

La reacció classicista i arbitrarista no tardarà gaire a aparèixer. D'alguna manera ja es troba implícita a la conferència de 1904 *La forma poètica* de Costa i Llobera, en què es refusa el desequilibri a què han conduït els corrents espontaneista i formalista del Modernisme. La desarticulació del grup encapçalat per Oliver segurament trenca l'equilibri mantengut durant els primers anys del segle: el 1904 Oliver es trasllada a Barcelona, on inicia una nova vida professional; poc després marxen Torrendell, Escales i Ballester; i Alomar, tot i residir a Palma, duu a terme una activitat de cara sobretot a la Península. El 1905 el grup s'ha desfet. Tanmateix, hom no pot atribuir la desarticulació al fracàs, perquè precisament estam parlant d'una època en què es produeixen grans avanços en tots els sentits. En uns anys s'ha passat d'una situació desèrtica a una altra en què s'obren una multitud de possibilitats per al futur. La idea segons la qual aquests intel·lectuals se'n van de l'illa perquè han fracassat en l'intent de modernitzar la seva societat sembla respondre a un tòpic clarament modernista, molt present en la novel·la de l'època: el de l'intel·lectual idealista, incomprès i fracassat en sa lluita contra una societat prosaica i materialista. Com ha demostrat el Dr. Damià Pons, la desintegració del grup de *La Almudaina* respongué per damunt tot a la voluntat dels seus membres d'aconseguir una situació professional sòlida, que l'exercici de l'ofici d'intel·lectual i d'escriptor no els hauria permès.²⁶

Josep M. Llompart considera que *el Modernisme, com a línia de pensament, com a actitud davant la vida i com a cànon d'expressió estètica, és, a Mallorca, una superestructura cultural, mancada de coherència amb la societat insular; és a dir, un moviment estrany a Mallorca, però que, tanmateix, arriba a Mallorca i, tot i que no hi arrela, hi dona uns fruits positius.*²⁷ Però, encara que el grup modernista mallorquí no aconseguís fer arrelar en la nostra societat el seu missatge, és ben clar que va influir decisivament en l'àmbit literari i artístic. Això no significa que el nucli modernista excel·lís en la implantació de tots els seus objectius: però, tot i que el regeneracionisme i el nacionalisme defensats pels modernistes no trobassin un suport majoritari a les Balears, en el canvi de segle es produïren avanços importants en l'ús de la llengua i en la valoració de la cultura autòctona. El 1906 se celebrava a Barcelona el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana i l'artífex de tal esdeveniment era, precisament, un mallorquí: mossèn Antoni M. Alcover. El retorn a l'escriptura en català de Miquel Costa i Llobera i de Joan Alcover, que a finals dels anys 80 havien iniciat un procés de castellanització, podria ésser un índex de la penetració de les idees defensades per Oliver i pels seus companys. Tanmateix la desarticulació del grup de *La Almudaina* havia d'implicar una pèrdua de pes en el món cultural de Mallorca dels sectors més influïts pel catalanisme de Valentí Almirall i, en conseqüència, un desplaçament a la primera línia d'aquells que s'inspiraven en el catalanisme de Torres i Bages.

A partir de 1906 prendrà forma una reacció classicista i antidecadentista, que coincidirà amb els pressupòsits estètics del Noucentisme. Alomar, com hem dit, ja havia

²⁵ Gabriel ALOMAR: "Ruralisme", *El Poble Català*, 19, novembre 1905. Reproduït a Jordi CASTELLANOS: *El Modernisme. Selecció de textos*, Barcelona, 1988. També a "Sobre el nacionalisme artístic", 1907, reproduït a *El futurisme i altres assaigs*, Barcelona, 1970.

²⁶ Damià PONS I PONS: *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles*.

²⁷ Josep M. LLOMPART: "El Modernisme a Mallorca", *El temps del Modernisme*, Barcelona, 1985, 262-263.

defensat el classicisme i l'havia adoptat a la seva obra poètica. La instauració al Principat del nacionalisme conservador i el sorgiment del Noucentisme havien de contribuir a donar un major relleu dins l'escena literària mallorquina als nostres intel·lectuals que seguien un catalanisme més conservador. El mes de gener apareixia la revista *Mitjorn*, dirigida per Miquel Ferrà, en les pàgines de la qual col·laboraren Costa i Llobera, Joan Alcover, Llorenç Riber, Maria A. Salvà, Josep M. Tous i Maroto, Antoni M. Alcover, Joan Rosselló de Son Forteza, Salvador Galmés, entre d'altres. També hi prengueren part alguns escriptors del Principat, com Josep Carner i Jaume Bofill i Mates. El nom de la revista ja assenyala una orientació cap al Mediterrani, que pretén substituir el mite del Nord dels modernistes.

De fet, la reivindicació del Mediterranisme ja es venia produint en els anys anteriors. Joan Rosselló l'any 1903 havia subratllat els trets clàssics i mediteranis de Mallorca com a mites compensatoris davant la impossibilitat d'assolir el progrés, que només era possible per als pobles del Nord. Així, la bellesa i l'idil·lisme de la nostra terra eren la compensació a la nostra inactivitat i a la manca de visió de futur: *Som fills del Mediterrani, som néts dels grecs; però tenim qualche cosa de l'oreneta africana, i desgraciadament no [e]ns assemblen gens ni mica als aucells del Nord.*²⁸ Perquè el que ens caracteritza és precisament *que vivim amb poc, que passem el temps a l'aire lliure, gaudint passivament dels amorosos raigs del sol com els dragons; que no sentim l'ambició febrils de produir pera augmentar la riquesa social i fer progressar l'humanitat, ni tan sols per interès i egoisme propi.*²⁹ Per altra part, Rosselló ja coincideix amb els noucentistes en la consideració de la poesia com a gènere superior al qual tan sols poden accedir els escollits. Així, a *Brosta tardana* (1905) justifica la dedicació a la prosa per la impossibilitat de fer poesia i perquè, segons ell, la prosa tolera molt millor les imperfeccions.

El primer número de *Mitjorn* s'obria amb un fragment del poema *Als joves* de les *Horacianes* de Costa i Llobera: tot un indicatiu del reconeixement del poeta de Pollença com a mestre indiscutible per als escriptors més joves. Però també ho era de l'orientació classicista i antidecadentista, del nacionalisme conservador i catòlic inspirat en Torres i Bages, que a partir d'ara dominarien les nostres lletres. En aquest mateix número Costa publicava una ressenya de *La llei de l'art*, una conferència del bisbe de Vic, en la qual es refusava l'anarquisme artístic i es defensava un art basat en els valors clàssics de l'equilibri i de l'harmonia. Tot seguint Torres i Bages, Costa trobava en el classicisme la possibilitat d'un equilibri entre forma i contingut que els modernistes no han sabut resoldre en inclinar-se bé cap a l'espontaneisme, bé cap al formalisme. També el retorn al classicisme era una sortida davant la despersonalització i la paganització a què els corrents nòrdics, decadentistes i orientalistes podien conduir. Al capdavall, inscriure la nostra cultura en l'òrbita del classicisme era un recurs per preservar la tradició i la religió, perquè des de feia molts de segles el cristianisme ja havia assimilat els clàssics. Els versos del poema *Als joves* mostren un refús tan clar de les modes decadentistes i estrangeritzants que no necessiten comentari:

*Mes ah! fugint d'inveterats contagis,
no entreu plagues novíssimes,
oh joves que ara meditau corpses
quimeres hiperbòries.
Alluny, alluny aqueixa boira eterna,
mortalla tenebrívola
que nostre sol rebutja! No us imposi
l'Esfinx sempre enigmàtica
que posa obscur lo clar, i per profundes*

28

Joan ROSSELLÓ: "La pagesia mallorquina", *Ruralisme*, 14.

29

Joan ROSSELLÓ: "La pagesia mallorquina", *Ruralisme*, 14.

vol vendre coses tèrboles...

L'èxit que el 1906 va obtenir Costa i Llobera a Barcelona amb la publicació d'*Horacianes* va suposar el triomf d'un dels dos corrents que fins aleshores havien coexistit en la literatura de Mallorca d'aquests anys. Costa era reconegut com a mestre indiscutible dels escriptors mallorquins. En canvi, Alomar, tan classicista com ell, no podia ésser acceptat a causa del seu esquerranisme polític. El sorgiment del Noucentisme català va precipitar a Mallorca el triomf d'aquesta línia més conservadora; però aquí, a diferència del Principat, la manca d'un poder polític autòcton nacionalista, que permetés el treball conjunt entre l'intel·lectual i el polític, va reduir considerablement les possibilitats del que s'ha denominat l'*Escola Mallorquina*, un concepte ja utilitzat a la Renaixença i que d'alguna manera era implícit en una sèrie d'articles que Gabriel Alomar l'any 1903 havia publicat a *La Veu de Catalunya* sota el títol de *L'aspiració de Mallorca*. Així, les aspiracions de Mallorca a la modernitat quedaven limitades exclusivament a l'àmbit artístic i, a més, sota un control ideològic, moral i estètic que acabarien ofegant-les. Amb aquestes condicions l'aportació de Mallorca a la cultura catalana, el que es denomina *Escola Mallorquina*, es restringia a la cultura i, per tant, s'estroncaven totes les possibilitats reals d'una intervenció social i política.

BIBLIOGRAFIA

- Joan ALCOVER: "La llengua materna", *Antologia*, Palma de Mallorca, Obra Cultural Balear i La Caixa, 1976.
- Gabriel ALOMAR VILLALONGA: "Ruralisme", *El Poble Català*, 19 novembre 1905. Reproduït a Jordi CASTELLANOS: *El Modernisme. Selecció de textos*, Barcelona, Empúries, 1988.
- Gabriel ALOMAR VILLALONGA: "Els dos esperits", *Sobre liberalisme i nacionalisme*, Palma: Editorial Moll, 1988.
- Josep M. LLOMPART: "El Modernisme a Mallorca", *El temps del Modernisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, 262-263.
- Miquel dels Sants OLIVER: "Porvenir des Born", *La Roqueta*, 28 desembre 1889.
- Miquel dels Sants Oliver: *La literatura del desastre*, Barcelona, Ediciones Península, 1974, 85-86.
- Miquel dels Sants OLIVER: "Un aspecto del regionalismo", Veure Jaume POMAR: *L'aventura de 'Nova Palma'*, Palma de Mallorca, 1976, 88-89.
- Miquel dels Sants OLIVER: *La Ciutat de Mallorcaes. Aventures d'un mallorquí*, Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1981.
- Miquel dels Sants Oliver: *La literatura en Mallorca*. Edició a cura de Joan-Lluís Marfany, Barcelona, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- Miquel dels Sants OLIVER: "Visita à n'es cementeri", *La Roqueta*, 3 novembre 1889.
- Miquel del Sants OLIVER: *Cosecha periodística. (Artículos varios)*. Estudi preliminar de Damià Pons i Pons, Mallorca, El Tall, 1990. [Edició facsímil de la realitzada a Palma el 1891 a la Impremta d'Amengual i Muntaner].
- Joan PONS I MARQUÈS: *Ideari de Joan Alcover*, Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1976.
- Damià PONS I PONS: "Al joves: un poema programàtic", *Lluc*, 799-800, juliol-octubre 1997, 25-26.
- Damià PONS I PONS: *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)*. *El grup regeneracionista de l'Almudaina*, Palma, Lleonard Muntaner, 1998.
- Damià PONS I PONS: "Joan Torrendell, entre el Modernisme vitalista i el regeneracionisme d'esquerres". Pròleg a Joan Torrendell: *Els encarrilats*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Universitat de les Illes Balears-Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, 1998, 5-78.
- Damià PONS I PONS: *El diari 'La Almudaina' en l'època de Miquel S. Oliver*, Binissalem, Di7, 1998.
- Joan ROSSELLÓ: "Les indústries rurals a Mallorca", *Ruralisme*, Barcelona, Biblioteca Popular de l'Avenç, 1908.
- Àngel RUIZ I PABLO: *Obres completes*, Menorca, Edicions Nura, 1981.

RESUMEN

La desaparición de la generación de escritores mallorquines de la *Renaixença* condujo a finales del siglo XIX a un momento de incertidumbre sobre el futuro de la literatura en Mallorca. No obstante, ya los primeros años del siglo XX mostraron un cambio espectacular, debido en gran parte al retorno a las letras catalanas de Miquel Costa i Llobera y de Joan Alcover y a la asimilación del modernismo, con la incorporación de algunos nuevos escritores. Este proceso derivó rápidamente hacia la confluencia del sector mayoritario de nuestros autores con el movimiento *noucentista*, lo cual llevó al nacimiento de la Escuela Mallorquina.

ABSTRACT

The disappearance of the generation of Majorcan writers of the *Renaixença* led at the end of the nineteenth century to a moment of uncertainty as to the future of literature in Majorca. Nevertheless, the first years of the twentieth century already showed a spectacular change, largely due to the return to writing in Catalans on the part of Miquel Costa i Llobera and of Joan Alcover, and to the assimilation of modernisme, with the incorporation of some new writers. This process derived quickly toward a confluence with the greater part of our authors with the *noucentista* movement, that which brought on the birth of the Escola Mallorquina.